

HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİNİN HİZMET KURULUŞLARI

SERVICE ORGANIZATIONS OF HİMAYE-İ ETFAL SOCIETY

Büşra KARATAŞER*

Geliş Tarihi: 16.05.2023
(Received)

Kabul Tarihi: 16.10.2023
(Accepted)

ÖZ: Çocukların himayesi dünyadaki bütün ülkelerin en temel görevi olmuştur. Tarihin erken dönemlerinden itibaren çocukların korunması elzem olmuştur. Osmanlı Devletinde çocuk koruma en erken dönemlerden itibaren önemsenmiştir. Birinci Dünya Savaşıyla birlikte dünyada toplumsal yapı değişmiş ve birçok çocuk kimsesiz kalmıştır. Bu çocukların barınması ve korunması için yeni bir kuruma ihtiyaç vardı. Bu amaçla 1917 yılında kurulan kurum toplum nezdinde büyük bir boşluğu doldurmuş oldu. Himaye-i Etfal cemiyeti ile ilgili birçok çalışma bulunmakla birlikte kurumun asıl faaliyet alanı olan Dispanserler, Firuzağa Misafirhanesi, Kalender Ziraat Yurdu ayrıntılı bir şekilde incelenerek çocukların sağlık durumu, barındıkları yerler hakkında bilgi edinmiş oluyoruz. Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin resmi belgeleri kullanılarak oluşturulan bu çalışma ilk dispanserler ve çalışma alanları, Firuzağa misafirhanesi ve görevleri, kalender ziraat yurdunda himaye edilen çocuklar ve çalışma alanları incelenerek çocuk koruma konusunda kapsamlı çalışmalar incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Himaye-i Etfal, Firuzağa Misafirhanesi, Kalender Ziraat Yurdu, Bağlı Kuruluşlar

ABSTRACT: Each country in the world has a fundamental duty to protect children. Since the beginning of history, it has been essential to protect children. In the Ottoman Empire, the protection of children was an important concern from the beginning. There was a change in the world's social structure following the First World War, with many children becoming orphans as a result. The shelter and protection of these children required the establishment of a new institution. As a result of the institution established for this purpose in 1917, a large social gap was filled. The Himaye-i Etfal society is the subject of many studies, but we obtain the most information about the health status of the children and the places where they live by examining in detail the Dispensaries, Firuzağa Guesthouse, Kalender Ziraat Dormitory, which are the principal areas of the society's activities. This study, which is based upon official documents of the Himaye de Etfal Cemiyeti, will examine the first dispensaries and their working areas, Firuza's Guesthouse and its duties, as well as the budget and working areas for the calendar Ziraat Dormitory.

Keywords: Himaye-i Etfal , Firuzağa Guest House, Kalender Ziraat Dormitory

*Doç. Dr, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, bkarataser@nku.edu.tr ORCID: 0000-0002-3208-657X

OPEN ACCESS

© Copyright 2023 Karataşer

EXTENDED ABSTRACT

The child is one of the most important elements of society. Children are the most precious beings entrusted with the future, so their proper raising has been vital throughout history, from education to morality.

For a long time, foundations were responsible for protecting children in need of protection in the Ottoman Empire. The foundations that provided social services in various fields supported protecting family integrity. Poor children could remain at home and continue their education by receiving financial support.

In the Ottoman state, keeping inheritance records was the first step towards protecting children. After their parents' death, these records protected their children's inheritance rights.

Adoption was another method of child protection in the Ottoman Empire. The adoption process involves entrusting a guardian family with the care and upbringing of an orphan (or a child who has been adopted with their parent's consent).

As a result of the Tripoli and Balkan wars, as well as World War I, the Ottoman Empire lost many territories. Many people were killed and many children became orphans. There has been an increase in the number of people dying in wars and orphaned children, thus requiring establishing an institution for orphaned children. Furthermore, the number of orphans and orphaned children increased due to the prolonged war. The development of these circumstances led to the establishment of an institution for the care of children.

There is no doubt that child protection is one of the most universal issues in the world. Changes in the social structure are caused by political and economic events in the world as well as wars. For example, there were many orphans and orphans during the First World War as a result of the troubles and conditions of the war. In order to eliminate the protection of these children, the states have opened a variety of institutions. This study examines how the state protected children from disadvantaged backgrounds before and during the First World War.

Himaye-i Etfal Society was founded in Krklareli in 1908. It was during the First World War that the institution was structured, culminating in its establishment. Orphans and homeless children increased as a result of the long duration of the war. As a result of this situation, it was necessary to conduct more comprehensive studies regarding the protection and education of orphaned children. The Himaye-i Etfal Society was established in 1917 in response to this necessity. During the Balkan wars and the First World War, the Himaye-i Etfal Society was established to protect orphaned children. An idea to open a society for orphaned children was brought up and benevolent people began their activities immediately.

During the First World War, many families were broken up and many children were left without a mother, father and on the street. Topics covering the questions: What measures were taken by the state to protect orphaned children regarding this problem that had turned the whole world upside down? Under what conditions did the institutions start to work, and what were the needs of the institutions? Who was going to the doctor's clinics? What age range was stated in the guesthouse? What kind of services would be provided in the dormitories? Will be examined. In this article, the doctor clinics, which were affiliated institutions of the Himaye-i Etfal institution, opened in the last period of the Ottoman state to ensure the protection of children; information gathered about the children that Firuzaga Guesthouse and the Kalender Ziraat Kalender Dormitory helped and hosted, and the health,

shelter, and food needs of the children by taking into account the official reports of the institution will be analyzed.

With the opening of the doctor's clinics, one of the affiliates of the Himaye-i Etfal Society, important steps were taken for children's health. This resulted in regular examinations and the maintenance of a child's health.

An additional institution that opened was the Firuzağa Guesthouse. This institution provided accommodation and health care for orphaned children. Furthermore, these children were placed in foster care, and as a result, they were protected by their families. As a result of hosting and adopting 245 children, the children could be protected.

Another establishment is the calendar Agricultural Dormitory. In order to provide patronage, this dormitory was established. The children who came here ranged in age from 2 to 16. In addition, agricultural education was provided to those of educational age to provide those children with an occupation. As a result, these efforts helped them find employment, supporting their survival struggle.

In this study, we examined the affiliated organizations of Himaye-i Etfal Society, one of the child protection institutions in the last period of the Ottoman Empire. Based on the study's results, various sub-organizations were established by the institution to ensure children's protection, health, safety, and education. Furthermore, training and employment were provided to allow them to survive economically.

1. GİRİŞ

Çocuk bir toplumun en önemli parçasıdır. Çocuklar, geleceğin emaneti edildiği en değerli varlıklar olduğundan eğitimden ahlaka kadar her türlü donanımları tarih boyunca önemli olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde çocukların korunması çeşitli alanlarda sosyal hizmetler yürüten vakıflar, aile bütünlüğünün korunması desteklenmiştir. Maddi desteklerle fakir çocukların ailelerinin yanında kalarak eğitimlerine devamları sağlanmıştır.¹

Osmanlı Devleti çocukların himayesi amacıyla ilk adım ise tereke kayıtlarının tutulmasıdır. Bu kayıtların tutulması ile birlikte çocukların anne ve babaların ölümünden sonra çocukların miras hakkı korunmuş bulunuyordu.²

Osmanlı Devleti'nde çocuk koruma metodu ise evlat edinmedir. Evlat edinme, kimsesiz çocukların veya anne- baba onayıyla sahibi bulunan çocukların bakım ve eğitimlerinin evlatlık edinen aile tarafından gerçekleştirilmesiyle oluyordu.³

Osmanlı Devletin girdiği Trablusgarp ve Balkan Savaşları ve sonrasında Birinci Dünya Savaşında birçok toprak kaybetmiş bunun yanında birçok insan ölmüş ve birçok çocuk kimsesiz kalmıştır. Ülkede şehit ve kimsesiz çocukların sayısının

¹Safiye, Kesgin, "Osmanlı'nın Son Döneminde Kimsesiz ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Eğitimi ve Topluma Kazandırılması", *Dini Araştırmalar Dergisi*, 19(50), 2006, s. 135.

² Nesimi, Yazıcı, "Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *AÜİFD*, XLVIII, S. 1, 2007, s. 4.

³ Nesimi, Yazıcı, a.g.e., 2007, s. 4.

artması kimsesiz çocuklar için bir kurum ihtiyacı doğmuştur.⁴ Uzun süren savaş öksüz ve yetim çocuk sayısı artmıştır. Toplumda yaşanan bu gelişmeler bir kurum oluşturmaya zorlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde kimsesiz çocukları himaye etmek için İslahhaneler kurulmuştur. İlk ıslahhane 1863 yılında Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından Niş'de anne ve babası olmayan Müslüman ve gayrimüslim çocuklara eğitim vermek, meslek edindirmek maksadı ile kurulmuştur. Bu ıslahhane' de eğitilen çocukların topluma kazandırılması kurumun amacına ulaştığını göstermiştir. Bu sebeple 1864 yılında Tuna Vilayeti Rusçuk ve Köstence'de birer İslahhane açılmıştır (Öztürk,1999,s.190) . Açılan bu okullar korunmaya muhtaç çocukların gelişimi için önemli bir yere sahiptir. Osmanlı İmparatorluğunda ıslahhanelerin olumlu etkileri sebebi ile daha sonra Anadolu ve Rumeli'de birçok bölgede İşkodra, Sofya, Sivas, Edirne, İzmir gibi bölgelerde birer ıslahhane açıldı.⁵Bu okullarda verilen eğitimler çocukların meslek edinmesine imkân tanması sebebiyle buralardan mezun olan çocuklar maharet sahibi olmuşlardır. Örneğin Rumeli'de bir ıslahhanede öğrenci olan 14 yaşında Belgradlı kunduracılık alanında eğitim alan Ahmet isimli bir öğrenci sekiz saat içinde üç çift asker ayakkabısı dikerek teslim etmiştir. Yaşana bu örnekler çocukların bu okullarda meslek edindiklerini göstermektedir. Öyle ki böyle örnekler dönem gazetelerinde yer verilerek okulların başarısı gösterilmiştir⁶

II. Abdülhamid döneminde ise yetim çocuklara meslek edindirmek amacı ile Darülhayr-ı Ali açılmıştır. Bu okulda hem ahlaki hem de sanat halıcılık, boyacılık, ressamlık, kalfalık, marangozluk, kunduracılık, bahçivancılık, şekerlemecilik gibi dersler bulunuyordu. Bu okul 1909 yılında kapatılmıştır⁷

Himaye-i Etfal Cemiyeti, 1908 yılında Kırklareli'nde kurulmuştur (Albayrak,1988,s.32). Kurumun bugünkü temellerinin atılmasına uzanan asıl yapılanma ise Birinci Dünya Savaşı yıllarına denk gelmiştir. Savaşın uzun sürmesi yetim ve kimsesiz çocukların sayısının artmasına neden olmuştur.

Yaşanan bu gelişmeler, çocukların himayesi için devlet tarafından kurumsal çözümler bulunmasını bir zorunluluk haline getirmiştir. Çocukların himayesi için kurumsal anlamda gerçekleştirilen ilk adım 1917 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin açılmasıdır. Kimsesiz çocuklar için bir cemiyet açma fikri oluştuğunda

⁴Makbule Sarıkaya, "Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar", *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dergisi*, 3(3),2010,s.3

⁵ Cemil Öztürk,"İslahhane", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.19, Diyanet Vakfı Yayınları,1999,s.191.

⁶ Meral Bayrak Ferlibaş, "Bir Sosyal Sorumluluk Projesi: Tuna Vilayeti İslahhaneleri" *Bellekten*, Cilt 77, 279, 2013,s.575.

⁷ Nadir Özbek, "II.Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar Darülhayr-ı Ali", *Tarih ve Toplum*, Cilt 182 S:56, 1999, s. 17

bazı hayırsever kişiler tarafından hemen faaliyete başlanarak toplumda ihtiyaç sahibi çocuklara destek olmaya çalışmışlardır⁸

Cemiyet İstanbul merkezli olarak kurulmuş olup İstanbul'da Beyoğlu, Beşiktaş, İstanbul, Haliç, Üsküdar, Beyoğlu, Bakırköy, Yeniköy, İzmit Konya, Samsun da şubeleri bulunmaktadır⁹

Korunmaya muhtaç çocuk sorunu İmparatorluğun genelinde bir sorun olması sebebi ile açılan şube sayısı artmıştı. Musul, Erzurum, Eskişehir, Kastamonu ve Bolu merkezinde şubeler açılmıştı.¹⁰

İzmir ve İstanbul'un işgali sonrası İstanbul'un ülkedeki diğer şehirlerle bağlantısı kesilmiş bu sebeple cemiyetin sadece Kadıköy Şubesi vazifesine devam etmiştir. Cemiyetin gelir kaynaklarına baktığımızda ise; cemiyetin nizamnamesine göre cemiyet üyelerinin senelik aidatları, hükümet ve beledi dairelerinin tahsisatından oluşmaktaydı. Cemiyetin nizamnamede yer alan gelirleri ilk zamanlarda ihtiyaçları karşılarken zaman içerisinde şube sayısının da artmasıyla gelirler yetersiz hale gelmiştir. Bu aşamada Cemiyet kamu yararına hizmet eden bir dernek olarak kabul edilerek devletten daha fazla destek alması sağlanmıştır. Cemiyet bu gelirlerin dışında Sergi ve konferanslar düzenleyerek gelir elde etmeye çalışmıştır. Cemiyetin bir diğer gelir elde etme yolu ise çeşitli şirket ve şahıslar tarafından bağışlardan oluşmaktadır.¹¹

2. HİMAYE-İ ETFAL CEMİYETİ BAĞLI KURULUŞLAR: MUAYENEHANELER

Himaye-i Etfal Cemiyeti kimsesiz çocukları himaye etmek maksadı ile kurulmuştur. Ancak dönem koşullar içerisinde savaş koşulları, kıtlık sebebi ile çocuklar yetersiz besleniyordu. Bu koşullarda doktor ve ilaca ulaşmak çok zordu. Cemiyet toplumda var olan bu eksiklikleri gidermek için sadece çocukları himaye etmekle kalmamış çocukların sağlıkları içinde kurumlar oluşturmaya çalışmıştır. İlk muayenehane 1 Kasım 1917 tarihinde İstanbul Şehzadebaşı'nda açılmıştır. Bu muayenehane 5 Kasım 1919 tarihine kadar görev yapmıştır. Görev yaptığı süre zarfında 529 hasta muayene ve 273 hastanın ücretsiz olarak ilaçları verildi. İstanbul'da bir diğer muayenehane Kadıköy'de 1918 senesi şubat ayında açılmış ve 1918 yılı Nisan ayında kapanmıştır. Muayenehane görev süresi boyunca 617 hasta muayene etmiş ve 245 hastanın ilaçlarını ücretsiz tedarik etmiştir. İstanbul'da bir

⁸ Abdullah Karatay, "Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu", (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi 2007), s.111.

⁹ Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaası, 1339, Senesi 1923, s. 40-41

¹⁰ Büşra Karataşer Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Mali Durumu Hakkında Bir Değerlendirme, Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, Cilt 5(2), 2020, 137

¹¹ Büşra Karataşer, a.g.e, 2020, s.138

muayenehane ise Bakırköy’de 1918 yılı Nisan ayında açılmıştır. 1919 yılı Kasım ayında kapanmıştır. Bu muayenehane ise 178 hastaya bakmış ve 81 hastaya da ücretsiz ilaç vermiştir.

Aynı tarihlerde Üsküdar’da bir muayenehane açılmıştır. Bu muayenehaneye 200 çocuk müracaat etmiş ve bu çocuklara ücretsiz ilaç verilmiştir. Bu muayenehanelerde toplam 2211 çocuk tedavi edilmiştir. Bu muayenehanelerde Hakkı Şinasi Paşa, Cevdet Tahsin, Hacı Mehmed Emin, Hüsnü Şakir, Hayri Ömer, Rasim Ferid, Raşid Tahsin, Viktor, Memduh, Adil, Fahri, Saadettin ve Davut beylerle Buyes, Brandes, Telman, Tiberyus, Akinidis, Nazaryan ve Şerbetçiyen efendiler doktorluk yapmışlardır. Bu muayenehaneler ülkenin maddi manevi sıkıntılı zamanlarında kurulmuş olup çok kıymetli amaçlarla kurulmuştu. Ancak fakir halkın birtakım alışkanlıkları yüzünden yeterince rağbet etmemeleri sebebiyle sonuç elde edilebilecek kadar hayatta kalamamıştır.

2.1 Firuzağa Misafirhanesi

Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin kurulduğu yıllarda ülke savaş içindeydi. Maddi manevi sıkıntılar yaşanmış ve ülke açlık, kıtlıkla mücadele eder hale gelmişti. Savaş yıllarında ve savaş sonrasında eğlenceye düşkünlük artmıştı. İstanbul’da ilk kez kumar, alkol ve kadın ticareti geniş ölçüde yayılmıştı.¹² Fuhuş ortamı önceden birkaç mahalleye sıkışıp kalmışken savaş ve sonrasında çoğalmış ve Müslüman kesimi de etkilemeye başlamıştı. İslam İctimai terbiyesi” zedelenmişti. Anadolu’da ise Birinci Dünya Savaşında erkekler cepheye sevk edilmiş, yoksulluk, açlık aile bağlarının değişmesine yol açmıştı.¹³ Maddi-manevi olarak bu kadar olumsuzlukların yaşandığı bir dönemde sahipsiz kalan çocukların her zamankinden daha fazla yardıma ihtiyaç duymaktaydı. Bu çocuklara sahip çıkılması, korunması, kötü yollara düşmemesi için çaba gösterilmesi gerekiyordu.¹⁴

Himaye-i Etfal Cemiyeti yaşanan bu sıkıntılı dönemde faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışmaktadır. İlk icraatı Harbiye Mektebinde bulunan 500 çocuğu ve kimsesiz çocukları himaye etmek maksadı ile 27 Kasım 1917 tarihinde Firuzağa’da bir misafirhane açılmıştır.¹⁵ Misafirhane açıldıktan birkaç ay sonra yüzden fazla çocuğun açlık, kıtlık, bakımsızlıktan kurtulmasını sağladı. Misafirhaneye gelen ilk elli çocuktan üçü üç yaşında dokuzu 5 ve yirmi ikisi de 8 yaşında idi.¹⁶ Misafirhanede çocukların yaşlarının küçük olması, sağlık kurallarına

¹²Stefanos Yerasimos *İstanbul 1914-1923*, İstanbul,1996,s.192.

¹³Zafer Toprak ,”Fuhuş” *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, III; İstanbul,1994,s.345.

¹⁴Makbule, Sarıkaya, “Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti’nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar”, *Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Dergisi*, Cilt 3(3), 2010,s.195.

¹⁵ Kevser Şeker, (Osmanlıdan Cumhuriyete Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu, (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi

¹⁶Makbule Sarıkaya, a.g.e., 2010, s. 196.

uygun olarak yetiştirilmesi maksadı ile hama- duş tertibatı da tesis edilmişti. Çocuklar arasında hastalananlar hemen ayrılarak bulaşıcı hastalıklara yakalananları da tedavi etmek amacıyla bir baraka inşa edilmişti.¹⁷

Tablo 1. 1917 Yılı Firuzağa Misafirhanesine Kabul Edilen Çocuklar

Kayıt ve Kabul Olunan Çocuklar									
Aylar	Yeni kayıt olanlar			Tekrar alınanlar			Toplam		
	Kızlar	Erkekler	Toplam	Kızlar	Erkekler	Toplam	Kızlar	Erkekler	Toplam
Aralık 1917									
Ayı başında	11	0	1				11	80	91
Ocak	1	1	2		1	1	1	2	3
Şubat	5	8	13	2	2	5	10	15	2
Mart	1	8	9		1	1	1	9	10
Nisan	2	1	3	2	2	4	4	3	7
Mayıs	3	5	8	1	1	2	4	6	10
Haziran	1	6	7	2		2	3	6	9
Temmuz	1	18	19	2	4	6	3	22	25
Ağustos	1	12	13	1	4	5	2	16	18
Eylül	6	25	31	1	2	3	7	27	34
Ekim	9	8	17	0		0	7	8	17
Kasım	1	10	11	3	2	5	4	12	16
Aralık	3	9	12	2	2	4	5	11	16
Toplam	45	191	236	14	21	35	59	212	271

Kaynak: Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaası,1339, Senesi 1923, s.11.

¹⁷Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço, a.ge, 1923, s. 3-4

Tablo 2. 1917 Yılı Firuzağa Misafirhanesinden Ayrılan Çocuklar
Ayrılan Çocuklar

Aylar	Evlatlığa Verilenler çocuklar			Velisi Tarafından Geri Alınan Çocuklar		
	Kızlar	Erkekler	Toplam	Kızlar	Erkekler	Toplam
1917 Aralık Ayı başında						
Ocak	6	5	11	1	1	2
Şubat		2	1	1		1
Mart	8	2	10	1		1
Nisan	6	7	13			
Mayıs	2	1	3		2	2
Haziran	2		2		1	1
Temmuz	3	4	7	1	3	4
Ağustos	1	3	4			
Eylül	1		1			
Ekim				2	3	5
Kasım	1	2	3	2	4	6
Aralık	3		3			
Toplam	35	24	59	8	14	22

Kaynak: Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaası,1339, Senesi 1923, s. 40-41

Misafirhane' ye 1917 yılında yeni kayıt olan 45 kız, 191 erkek olmak üzere toplam 191 öğrenci gelmiştir. Misafirhaneden ayrılıp tekrar misafirhaneye tekrar alınanlar ise kız öğrenci sayısı 14, erkek öğrenci sayısı 21 toplam 35 öğrenci alınmıştır. Evlatlık olarak verilenler ise 35 kız, 24 erkek olmak üzere 59 kişiden oluşuyordu. Velisine teslim edilen çocukların sayısı ise kızlar 8, erkekler 17 olmak üzere 25 kişidir. Cemiyet misafirhanesi çok sayıda çocuğu himaye ediyordu. Ancak ülkenin içinde bulunduğu mali durum misafirhaneye aktarılan bütçeyi dolayısıyla çocukları etkiliyordu. Cemiyetin 1919 yılı bütçesi iki senelik bir tecrübe üzerine oluşturulmuştu. Birinci Dünya Savaşının bitmesiyle maddi olarak cemiyet yaşadığı mali zorlukları atlatacağını düşünüyordu ancak gelir kaynağı bulmakta hala birçok zorluk yaşıyorlardı. Cemiyetin ana gelir kaynağı olan üyelik aidatı ülkenin iktisadi koşulları sebebiyle tahmin edilenden az oranda gerçekleşmiştir. Ülkede savaş sebebiyle kıtlıklar meydana gelmiştir. Hayat pahalılığı artmış, eşya ve erzak fiyatları olağanüstü aratarak kurumu mali olarak zor bir duruma getirmiştir. Şehremaneti

tarafından Himaye-i Etfal Cemiyetine 1000 kuruş tahsis etmiştir. Cemiyet 1919 yılında genel gıda maddelerini ucuz fiyata alırken bu sene fiyatların artması, su, elektrik, telefon, ev ücretleri, yakacak, giyecek ücretlerinin de arttığından şikayet etmektedir. Cemiyet gelirlerini artırmak maksadı ile misafirhanede tüm giderleri hanım üyeler tarafından sağlanarak çay toplantıları düzenlenerek 100 lira elde edilmiştir. Misafirhanemizde bulunan yaşları ve özel durumları itibarıyla eğitime kabiliyeti olmayan kızlardan beşine bu sene insanların geçtikleri yerlerde beş baraka yapacağız ve bu barakaların her birine yüzer lira sermaye koyarak gazete, tütün, çikolata ve adi taşlardan yapılmış (bazı küçük süsler), yüzük, iğne ve buna benzer eşya sattırarak cemiyete gelir sağlamayı planlamıştır. Cemiyetin 19121 yılı bütçe tahmini ise şu şekildedir, Yıllık taahhütlerden 80.000 kuruş, Şehremanetinden 100.000 kuruş, Şehit Evlatları İanesi 'nden 1.800.000, Yardımlar, bağışlar ve iftihar levhalarından 300.000 kuruş, süthane gelirlerinden 1.296.000 kuruş, yarış, şefkat pazarı, tiyatro ve sinemadan 500.000 kuruş, piyango kartpostal, yıllık gelirden 500.000 kuruş, baraka gelirinden ise 125.000 kuruş toplamda 4.701.000 kuruş şeklindedir. Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor ve Bilanço, 1335 Senesi, s.56).

Misafirhaneye gelen çocukların bir kısmı Himaye-i Etfal Cemiyetinin kuralları çerçevesinde evlatlık olarak verilmektedir. Evlatlık olarak verilen çocuklar Cemiyet Nizamnamesine göre verildikleri ailelerin yanında kontrol ediliyorlardı.¹⁸ Madden ve ruhen sağlıklı gelişip gelişmedikleri kontrol ediliyordu. Yapılan teftişlerde evlatlık olarak verilen çocukların maalesef evlatlıktan çok bir hizmetkar gibi kullanıldığı tespit edilmiştir. İş ve ticaret erbabı yanına sanat öğrenmek için gönderilen çocuklar ise ayak hizmetleri yaptırılarak sanat öğrenmeleri için bir gayret gösterilmediği anlaşılmıştır. Yaşanan bu gelişmeler Cemiyeti daha güvenli ve meslek öğrenebilecekleri kurumlar açarak buralara yerleştirme kararı almaya itmiştir.¹⁹ Çocukların büyük bir kısmı ise şehirdeki ticaret ve sanat evlerine gönderilip ilim ve irfan sahibi olmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Hatta bu şekilde sanat öğrenmeye teşvik edilecek çocukların yemekleri ve dinlenmelerini sağlamak amacı ile Şehzadebaşı'nda bir baraka inşa edilmiştir. Ancak gerekli teşkilatın hazırlanması sırasında birkaç aile tarafından işgal edilmiştir. Barakanın boşaltılması için resmi makamlara müracaat edilmiş ancak baraka boşaltılamamış ve buradaki eşyalar sökülerek misafirhaneye geri getirilmiştir. Misafirhanede kalan çocuklar ayrıca eğitim almaları için Amerika Şark-ı Karib yardımlaşma heyetinin düzenlediği kampa hava değerine ihtiyacı olan çocuklar gönderilmiştir.²⁰

¹⁸Makbule Sarıkaya, a.g.e, 2010, s.197

¹⁹Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaası,1339, Senesi 1923, s.11.

²⁰Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço, a.g.e., s. 6.

Çocukların büyük bir kısmı ise şehirdeki ticaret ve sanat evlerine gönderilip ilim ve irfan sahibi olmaları sağlanmaya çalışılmaktadır. Hatta bu şekilde sanat öğrenmeye teşvik edilecek çocukların yemekleri ve dinlenmelerini sağlamak amacı ile Şehzadebaşı'nda bir baraka inşa edilmiştir. Ancak gerekli teşkilatın hazırlanması sırasında birkaç aile tarafından işgal edilmiştir. Barakanın boşaltılması için resmi makamlara müracaat edilmiş ancak baraka boşaltılamamış ve buradaki eşyalar sökülerek misafirhaneye geri getirilmiştir. Misafirhanede kalan çocuklar ayrıca eğitim almaları için Amerika Şark-ı Karib yardımlaşma heyetinin düzenlediği kampa hava değişimine ihtiyacı olan çocuklar gönderilmiştir (Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor ve Bilanço, 1334 Senesi, s.6).

Misafirhanede kalan çocuklara ilkökul eğitim ve öğretimi sağlamak için gündüzlü eğitim veren okullara gönderilmiştir.²¹ Misafirhanede kalan öğrencilerden yetenekli çocuklardan Seniha, Layiha, Namıka ve Vahide hanımlar Kandilli Kız Sultanisine yatılı olarak yerleştirilmiştir. Daha sonra bu çocuklara öğrenim görüp zeka ve özel kabiliyet gösteren Nergis, Esra, Dürdane ve İsmet isimlerinde diğer yetimlerde katılmıştır. Başarılı öğrenciler yatılı okullara yönlendirilerek başarılı olmaları sağlanmıştır.²²

Misafirhanede kalan çocuklara özel ihtimam gösterilmektedir. İzmir'in işgali sırasında yaşanan kara günlerde Marmara sahillerinden göç eden çaresizler ile birlikte gelen çocuklara misafirhaneye kabulü Muhacirin Müdüriyeti tarafından yapılan anlaşmalar üzerine birçok göçmen çocuk kabul edilmiştir. Bu çocuklar büyük bir gayret ile kurtarılmış ve sonra memleketlerine dönmüşlerdir. O dönemde çocuklarını misafirhaneye vermek istemeyen diğer göçmenlerin perişan çocuklarına da imkanlar ölçüsünde yardım edilmiştir.²³

1922 yılı başında mevcut bulunan çocuk sayısı Kız 9 yatılı, Erkek 6 toplam 15 öğrenci, 5 kız aileleri yanında, Misafirhane' de 1922 yılında yeni kayıt kalan çocuklar ve yaşlarına baktığımızda ise, 2-4 yaşına kadar olan 2 kız 1 Erkek toplamda 3 çocuk, 4-8 yaşına kadar olan kız 8 erkek, 53 toplam 61 çocuk, 8-12 yaşına kadar olan kız 4, erkek 46 toplam 50 çocuk, 12-16 yaşına kadar olan kız 2, erkek 16 toplam 18 çocuk bulunmaktadır. Toplam kız ve erke öğrenci sayısı ise 132 olmuştur.

1923 yılına gelindiğinde ise, 5-8 yaş kız öğrenci 6 erke öğrenci 22 toplam 28 öğrenci 8-12 yaşına kadar kız öğrenci 3, erkek 32 toplam 35 öğrenci bulunmaktadır. 12-16 yaş arası 5 kız, 51 erkek öğrenci bu toplam 56 öğrenci bulunmaktadır. Misafirhanede ayrıca 7 çocuk bulunmaktadır. Misafirhanede çocuklara ayrıca ilkökul eğitimi de veriliyordu. Mezun edinilen öğrenci sayısına bakıldığında ise, göçmenlerden olup velileriyle beraber köylerine dönen 6 kız 17 erkek toplam 23

²¹Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço, a.g.e., s. 11.

²²Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço, a.g.e., s. 40-41.

²³Himaye-i Etfal Rapor ve Blanço, a.ge, s.27.

öğrenci olmuştur. 1914-1918 yılları arası 2027 öğrenci mezun olmuştur. Fırat etmeleri sebebi ile polise teslim edilen öğrenci sayısı 13 ‘tür.

2.2 Kalender Ziraat Yurdu

Kalender ziraat Yurdu, 1917 yılında kurulan Himaye-i Etfal Cemiyetinin eğitim ve himaye kurumlarından birisidir. Cemiyetin Firuzağa’da bulunan misafirhanesinde kalan kimsesiz ve yetim çocukları niteliklerine göre seçerek bu kurumda zirai eğitim veriliyordu. ²⁴Cemiyet Firuzağa misafirhanesini dolup boşalan bir depo gibi kullanmıştır.²⁵

Kalender Ziraat çocuk yurdunda 1919 yılı mevcut öğrenci sayısı şu şekildedir;6, Erkek 9 yatılı mekteplerde olmak üzere toplam 15 öğrenci bulunuyordu. 5’i ailelerinin yanında olmak üzere 12 erkek toplam 17 öğrenci bulunuyordu. 1919 yılında yeni kayıt olan öğrencilerse 2-4 yaş 2 kız 1 erkek, 4-8 yaş 8 kız, 53 erkek,8-12 yaş 4 kız, 46 Erkek, 12-16 yaş 2 Kız, 16 Erkek toplam 132 öğrenci kayıt olmuştur.

1920 yılına gelindiğinde ise misafirhanede mevcut 7, gündüzlü okullarda 24 erkek toplam 101 öğrenci bulunuyordu. 19yılında yeni kayıt olan öğrenci ise, 5-8 yaşına kadar 6 kız, 22 erkek, 8-12 yaşına kadar 3 kız, 32 erkek 12-16 yaşına kadar 5 kız, 51 erkek toplamda 119 öğrenci kayıt yaptırmıştır

7 Eylül 1921 yılında Türk Çalıştırma Derneği ile yapılan antlaşmaya uygun olarak hazırlanan program gereğince bahçıvanlık ve küçük ekincilik kurumları açılmıştır. Mütareke sırasında sokaklardan toplanıp polis tarafından gönderilen ve hicret dolayısıyla gelen göçmen çocuklar öncelikle misafirhanede himaye ediliyordu. Yaşı ilerleyen çocuklar ise Kalender Ziraat Yurduna zirai öğretilmekteydi. Kalender yurduna 1917 yılından 1927 yılına kadar kaydedilen çocuk sayısı 2332 idi.²⁶

İki sene içerisinde öğrenciye sayısında ciddi bir artış olmuştur. Bu durum hem ülkenin içinde bulunduğu sosyal durum sebebiyle kimsesiz çocuk sayısındaki artış sebebiyle kaynaklanmıştır. Hem de kurumda çocuklara iyi eğitim verilmesi ve himaye edilmesi sebebi ile kurum öğrenci sayısı artmıştır.

Kalender Ziraat yurdu bütçesini inceleyecek olursak kurum yapısı hakkında daha fazla bilgiye sahip olabiliriz. Rumi 1338 senesine ait Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor ve Bilançosunun 29. Sayfasına baktığımızda; Müdürün 5000 krş., çiçek bahçeleri bahçıvanın 1500 krş., sebze bahçeleri bahçıvanın 1500 krş., inekçinin 1000 krş., öğretmenin 2000 krş., muhasebe memurunun 2000 krş., ayniyat ve depo

²⁴ Makbule Sarıkaya, “Türkiye’de Zirai Eğitime Bir Örnek: Kalender Ziraat Yurdu”, Acta Turcica, Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi, yıl 4, S:1, Ocak 2012, s.197

²⁵Cüneyd Okay, Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti: 1917-1923, İstanbul 1999, s.36

²⁶Kevser Şeker a.g.e.s.160

memurunun ise 1500 krş., aşçının 1500krş., hademenin 1200krş., hasta bakıcının 1500krş., bekçi ve kapıcının 1500krş. maaş aldığını görmekteyiz. Bununla birlikte kurumun giyecekler için 187.500 krş, aydınlatma, sigorta ve telefon için 50.000 krş, yakacaklar için 75.000 krş, çamaşır yıkama ve temizlik ihtiyaçları için 40.000 krş.ve ilaç ve tedavi giderleri için 45.000 krş harcadığı görülmektedir. Ayrıca yine aynı rapor ve bilançoda inşai faaliyetlerde son kümesler, fide camekanları, süthane, hayvanlar, tohum, meyveli ve meyvesiz ağaçların ücretleri için 200.000 krş., yeni inşaat ve tamirat bedeli olarak 85.000 krş., ziraat aletleri bedeli olarak da 35.000 krş. ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 3. Kalenderhane Ziraat Yurdu Bütçesi

Maaşlar	Döküm	Yekûn
Müdür	5000	
Çiçek bahçeleri bahçivanı	1500	
Sebze bahçeleri bahçivanı	1500	
İnekçi	1000	
Öğretmen 2	2000	
Muhasebe memuru: Yazı işleriyle görevlidir	2000	
Ayniyat ve depo memuru: Yazı işleriyle ilgili göreve yardımcı görevlidir	1500	
Aşçı	1500	
Hademe 2 600	1200	
Hasta bakıcı	1500	
Bekçi ve kapıcı	<u>1500</u>	
	20.200	
Zaruri İhtiyaçlar		
Yiyecek 10 kirış 18 kuruştan	657.00	
Giyecekler	187.500	
Aydınlatma, sigorta, telefon, su	50.000	
Yakacaklar	75.000	
Çamaşır yıkama ve temizlik ihtiyaçları	40.000	
İlaç ve tedavi ücretleri	<u>45.000</u>	
	1.054.500	
Tesisat ve İnşaat		
Son kümesler, fide camekanları, süthane, hayvanlar, tohum, meyveli ve meyvesiz ağaçların ücretleri	200.000	
Yeni inşaat ve tamirat bedeli	85.000	
Ziraat aletleri bedeli	<u>35.000</u>	<u>320.000</u>
	1.516.900	

Kaynak: Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor ve Bilanço, 1338 Senesi, s.29.

Bilanço kalemleri değerlendirildiğinde bütçe de önemli payının yemek gideri olması ile birlikte giyecek, ısınma, aydınlanma, temizlik ve sağlık giderleri ile birlikte toplamda 1.394.700 kuruşluk bütçenin 1.054.500 kuruşluk kısmı yani %75,6'lık bölümünü zaruri ihtiyaçların oluşturduğunu görmekteyiz.

Kalender Ziraat Yurdu'nun bütçesine bakıldığında bütçenin önemli bölümünü maaşlar oluşturmaktadır. Müdür, bahçıvan, inekçi, öğretmen, muhasebe memuru, hademe, hasta bakıcı, bekçi ve kapıcı maaşlarıyla beraber 20.200 kuruş oluşturmaktadır. Bütçe toplamına bakıldığında ise 1.516.900 liradır.

3. SONUÇ

Çocuk bir toplumun en değerli hazinesidir. Çocukları korumaya yapılan yatırım aslında bir ülkenin geleceğine güvenceye almak için yaptığı yatırımdır. Tarihsel süreç içinde incelendiğinde Osmanlı Devleti'nde çocukları koruma devletin varlığıyla birlikte devam etmiştir. Tereke kayıtlarıyla doğmamış çocukların hakları korunuyordu. Kimsesiz çocukları koruma konusunda bir diğer adım da evlat edinme idi. Evlat edinilen aile tarafından çocukların ihtiyaçları karşılanıyordu.

Osmanlı Devleti'nde 19. Yüzyıl ile birlikte toprak kayıpları hızlanmış, birçok insan ölmüş, çok sayıda çocuk öksüz ve yetim kalmıştır. Yaşanan bu gelişmeler devleti kimsesiz çocukları himaye etmek için yeni önlemler alma yoluna itmiştir. Başlangıçta ıslahhaneler kurularak kimsesiz çocuklara eğitim vermenin yanında meslek de edindirilmişlerdir. Islahhaneler zaman içerisinde yoğun bir rağbet gördüğünden ülke geneline yayılmıştır. Kimsesiz çocukları himaye maksadıyla daha sonrasında Darülhayr-ı Ali açılmıştır. En son olarak da 1908 yılında Himaye-i Etfal Cemiyeti kurulmuştur. Cemiyet merkezi İstanbul olarak kurulmuş olup zaman içerisinde ülke geneline yayılmıştır. Cemiyetin şubeleri kısa zaman içerisinde artarken çocukların sadece barınma ihtiyaçları değil bağlı kuruluşlar oluşturularak çocukların sağlık ve barınma ihtiyaçları da karşılanmıştır.

Himaye-i Etfal Cemiyetine bağlı ilk kuruluş muayenehaneler açılmıştır. Dönem koşullarında yetersiz beslenme, ilaç yokluğu gibi sorunların çözümü sağlanmıştır.

Himaye-i Etfal Cemiyeti, Cemiyet kimsesiz çocukları himaye etmenin yeterli olmadığı ve toplumdaki çocukları sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek için çeşitli bağlı kuruluşlar oluşturmuştur. Bunlardan ilki muayenehaneler olmuştur. Bu muayenehanelerde çocuklara ücretsiz ilaç verilmiş ve tedavileri sağlanmıştır. Açılan ikinci kuruluş ise Firuzağa misafirhanesi olmuştur. Bu misafirhanede belirli yaşa kadar olan çocuklar himaye edilmiş ve eğitimleri sağlanmıştır. Burada yetenekli ve başarılı görülen çocuklar yatılı okullara gönderilerek eğitimleri desteklenmiştir. Açılan son bağlı kuruluş ise Kalender Ziraat Yurdu olmuştur. Burada ise Firuzağa misafirhanesinde bir süre kaldıktan sonra büyüyen çocuklara ziraat ve çiftçilik öğretilerek meslek sahibi edindirilmeye çalışılmıştır.

Himaye-i Etfal Cemiyeti ülkenin maddi -manevi zor durumlarında şubelerini ve misafirhane ve yurtlarını açmıştır. Açılan yurt ve muayenehaneler toplumun o dönemki ihtiyaçlarını karşılamıştır. Çocukların giyinme, barınma, eğitim gibi zorunlu ihtiyaçları karşılanmıştır. Ancak tüm çabalara rağmen gelir kaynakları, ülkede yaşanan hayat pahalılığı sebebi ile istenilen seviyede hizmet sağlanamamıştır. Çalışma Himaye-i Etfal Cemiyetinin savaş yılları dönemindeki faaliyetlerini incelemiştir. Bu durum cemiyetin zor koşullardaki durumunu anlatmaktadır. Kurumun kendi rapor ve bilançoları incelemek Başbakanlık Osmanlı arşivi belgeleriyle desteklenmiştir. Kuruma iki açıdan bakılmıştır. Gelecek çalışmalarda kurumun sonraki yıllarda yaptığı faaliyetler araştırılabilir.

Etik Beyan

Çalışmada “Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi” kapsamında belirtilen tüm kurallara uyulduğu beyan edilmiştir.

Etik Kurul Onayı

Araştırmanın etik kurul izni gerektirmeyen araştırmalardan olduğu beyan edilmiştir.

Çıkar Çatışması ve Finansal Katkı Beyanı

Yazar tarafından herhangi bir çıkar çatışması ve finansal katkı beyan edilmemiştir.

KAYNAKÇA

- Albayrak, H. (1988). Himaye-i Etfal Cemiyeti, Tarih ve Toplum, 126 (3), 32.
- Bayrak,,F. M. (2013).Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Tuna Vilayeti Islahhaneleri, Belleten, 77/279,575.
- Cüneyd O.(1999).Belgelerle Himaye-i Etfal Cemiyeti: 1917-1923, Şule Yayınları.
- Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor ve Blanço, Ahmed İhsan ve Şürekası Matbaası,1339. 1333 Senesi.
- Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor ve Blanço, 1334 Senesi
- Himaye-i Etfal Cemiyeti Umumi Rapor ve Blanço, 1338 Senesi
- Karataşer, B.(2020). Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Mali Durumu Hakkında Bir Değerlendirme, Vakanüvis Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi, 5(2),137.
- Karataşer, B. (2019). Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Gelirleri Üzerine Bir Değerlendirme, Tarih Araştırmaları, 59 (67), 36.
- Karatay, A. (2007). Cumhuriyet Dönemi Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu, (Doktora Tezi), Ankara.
- Özbek, N. (1999).II. Abdülhamid ve Kimsesiz Çocuklar Darülhayr-ı Ali, Tarih ve Toplum,182 (3),17

Öztürk, C. (1999). Islahhane, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.19, Diyanet Vakfı Yayınları.

Sarıkaya, M., (2010). Savaş Yıllarında Himaye-i Etfal Cemiyeti'nin Çocuk Misafirhanesi ve Çocuklar, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, 3(3), 56.

Safiye K. (2016).Osmanlı'nın Son Döneminde Kimsesiz ve Korunmaya Muhtaç Çocukların Eğitimi ve Topluma Kazandırılması, Dini Araştırmalar Dergisi,19(50), 135.

Stefanos Y. (1996). İstanbul 1914-1923, İletişim Yayınları.

Şeker, K. (2015).Osmanlıdan Cumhuriyete Çocukların Korunması ve Çocuk Esirgeme Kurumu, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi.

Zafer,T. (1994). Fuhuş, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, İletişim Yayınları.